Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na
65. Yaş Armağanı

EUERGETES

Festschrift für
Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu
zum 65. Geburtstag

Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations

Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na
65. Yaş Armağanı

EUERGETES

Festschrift für
Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu
zum 65. Geburtstag

II. Cilt

(Ayrıbasım/Offprint)

Yayına Hazırlayanlar
İnci DELEMEN
Sedef ÇOKAY-KEPÇE
Aşkım ÖZDİZBAY
Özgür TURAK

Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations

SUNA - İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Armağan Kitaplar Dizisi: 1

Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı

EUERGETES

Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag

II. Cilt

Yayına Hazırlayanlar
İnci DELEMEN
Sedef ÇOKAY-KEPÇE
Aşkım ÖZDİZBAY
Özgür TURAK

ISBN 978-605-4018-00-0

© Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2008

Bu kitapta yayınlanan bildirilerin yayım hakkı saklıdır. AKMED ve yazarlarının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz, basılamaz, yayınlanamaz.

All rights reserved. No part of this book may be used or reproduced in any manner without written permission from the AKMED and the authors.

Yazışma Adresi / ***Mailing Address***
Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No. 25
Kaleiçi 07100 ANTALYA – TÜRKİYE
Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

Yapım / ***Production***
Zero Prodüksiyon Ltd.

Vehbi Koç Vakfı

İçindekiler

II. Cilt

Kaan İren
The Necropolis of Kyme Unveiled:
Some Observations on the New Finds 613

Havva İşkan
Patara'dan bir "Demos" Kabartması 639

Ülkü İzmirligil
Tarihi Süreç içinde Koruma ve Güncel Sorunlar 649

Deniz Kaptan
Sketches on the Archaeology of the Achaemenid Empire in Western Turkey 653

Şehrazat Karagöz
Travma Tarihi (Travmalogos) 661

Ute Kelp
„Darüber wachen Verderben und Schrecken und Todeslos" Erinyen als Grabwächter:
Zum Eunuchengrab in Anazarbos (Kilikien) 675

Zeynep Koçel Erdem
İmparator Hadrianus Dönemi Mimari Süslemeleri:
Sütun Yivleri arasındaki Vazo Benzeri Motifler 699

Wolf Koenigs
Die Erscheinung des Bauwerks. Aspekte klassischer und hellenistischer Oberflächen 711

Taner Korkut
Adak Sunaklar Işığında Likya'da Artemis Kültü 727

R. Eser Kortanoğlu
Phrygia'da Makedonia Kalkan Bezemeleri ile Süslenmiş bir Kaya Mezarı ve
Mezar Sahibinin Kökeni Üzerine 735

Veli Köse
Dionysos – Felicitas – Bereket
Küçük Asya Taş Ustalarının Roma Mimarlık Süslemelerine Katkısına bir Örnek:
Kıvrımlı Sarmaşık Dalı 747

Hasan Kuruyazıcı
İstanbul'da Beyazıt Meydanı: Oluşumu – Gelişimi – Değişimi 759

Ingrid Laube
Eine frühkaiserzeitliche Büste in Tübingen 773

Wolfram Martini
Perge und seine Akropolis:
Zur Funktion der Akropolis in der frühen und mittleren Kaiserzeit 779

Friederike Naumann-Steckner
Eine glückbringende Pressblechfibel im Römisch-Germanischen Museum
der Stadt Köln 799

E. Emine Naza-Dönmez
İznik Yeşil Camii ve Türk Mimarisindeki Yeri 807

Mihriban Özbaşaran
9000 Yıllık Bezemeli Kireçtaşları 833

Aşkım Özdizbay
Pamphylia - Perge Tarihi ve Roma İmparatorluk Dönemi Öncesi Perge'nin Gelişimi:
Güncel Araştırmalar Işığında Genel bir Değerlendirme 839

Eylem Özdoğan
Trakya'da bir Tümülüs Mezarlığı: Dokuzhöyük 873

Mehmet Özdoğan
Kırklareli Aşağı Pınar Kazısında Bulunan Arkaik Döneme ait bir Zar 883

Ramazan Özgan
Adana Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Klasik Çağ Sonlarına ait bir Mezar Taşı 891

Hüseyin Murat Özgen
Latmos Dağları'nda bir Sınır Yerleşimi Güzeltepe 899

Mehmet Özhanlı
Alanya Müzesi'ndeki Kilikya Kaynaklı Tunç Çağı Pişmiş Toprak Figürinleri 911

Mehmet Özsait – Nesrin Özsait – H. Işıl Özsait Kocabaş
Senitli Stelleri 923

Hatice Pamir
Antakya (Antiocheia ad Orontes)'daki Bazı Hamam Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesi
F Hamamı, Narlıca Hamamı ve Çekmece Hamamı 945

David Parrish
A Selection of Late Roman and Early Byzantine Mosaics from Constantinople-Istanbul:
A Prelude to the Corpus of the Mosaics of Turkey 963

Urs Peschlow
Das Südtor von Perge 971

Felix Pirson
Akzidentelle Unfertigkeit oder Bossen-Stil?
Überlegungen zur siebten Basis der Ostfront des Apollontempels von Didyma 989

Jeroen Poblome – Markku Corremans – Philip Bes – Kerlijne Romanus – Patrick Degryse
It is never too late…
The Late Roman Initiation of Amphora Production in the Territory of Sagalassos 1001

Richard Posamentir
Ohne Mass und Ziel?
Bemerkungen zur Säulenstrasse von Anazarbos im Ebenen Kilikien 1013

Friedhelm Prayon
Ein Felsdenkmal in Kappadokien 1035

Wolfgang Radt
Ein ungewöhnliches Pfeilerkapitell in Pergamon 1045

Wulf Raeck
Ein attischer Skyphos mit Perserdarstellung 1051

Matthias Recke
Zwei parische Sphingen aus Kleinasien:
Eine archaische Doppelweihung an Artemis Pergaia 1057

Frank Rumscheid
Ein in situ entdecktes Kohlenbecken aus dem Haus des Lampon in Priene:
Neues zur Verwendung, Chronologie, Typologie und technischen Entwicklung
hellenistischer Kohlenbecken 1077

Turgut Saner
Karaman-Başdağ'da Hellenistik(?) Yapı Grubu II 1091

Mustafa H. Sayar
Karasis Kalesi'nin (Kozan, Adana) Tarihlenmesi ve İşlevi üzerine Düşünceler 1097

Hakan Sivas
Eskişehir Karatuzla Nekropolü 1105

M. Baha Tanman
Anadolu Türk Mimarlığında Kullanılmış bir Silme Türünün Kökeni
ve Gelişimi hakkında 1123

Mete Tapan
Yapı Boyutunda Koruma ve Uygarlık İlişkisi üzerine 1135

Oğuz Tekin
A Small Hoard of Drachms of Ariobarzanes I and II from Tire Museum 1137

Recai Tekoğlu
On the Epichoric Inscription from Perge 1143

Veysel Tolun
Assos Nekropolü'nden Tahtta Oturan Kadın Heykelcikleri 1147

Özgür Turak
Perge Batı Nekropolisi'nden bir Mezar: Artemon'un Kenotaphionu 1157

Taciser Tüfekçi Sivas
Karakaya Frig Kaya Mezarı 1169

Füsun Tülek
Kilikya Aşk Öyküleri: Mozaikte İmgelenmiş Antik Yazın 1177

Müjde Türkmen
Perge Aşağı Şehir Surları 1187

Mükerrem Usman Anabolu
Tokat Müzesi'ndeki Mermer Trophaion Tasviri 1201

Burhan Varkıvanç
Antalya Kaleiçi'nde Taş Mimarideki Teknik Sürekliliğe ilişkin bir Gözlem 1205

Remzi Yağcı
A Grave at Soli Höyük from the Hittite Imperial Period 1217

Oya Yağız
Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'ndeki Ainos ve Maroneia Sikkeleri 1227

Levent Zoroğlu
Kelenderis ve Karaçallı Nekropolleri:
Klasik Çağa ait İki Mezarlık hakkında Düşünceler 1235

I. Cilt

Suna - İnan Kıraç
SUNUŞ XIII

İnci Delemen – Sedef Çokay-Kepçe – Aşkım Özdizbay – Özgür Turak
Pergeli bir Euergetes'e XV

M. Taner Tarhan
Anılar 1

Özgen Acar
Perge'de Pandora'nın Kutusu 17

Mustafa Adak
Winde am Pamphylischen Golf 45

Hüsamettin Aksu
"Satrap Lahdi"nin Transkripsiyonu 55

Yıldız Akyay Meriçboyu
Akhaemenid'lerden Osmanlı'ya Üç Benek Motifi 61

N. Eda Akyürek Şahin
Eine neue Ehrung für den Kaiser Domitian aus Bursa 79

Güven Arsebük
~ M.S. 1492 Yılı Öncesi Dönemde Kuzey Amerika'da Tarihöncesi Toplumlar
(Kızılderililer) 83

Sümer Atasoy
Zonguldak - Filyos (Tios/Tieion/Tion/Tianos/Tieum) Kurtarma Kazısı 91

İ. Akan Atila
1993 Yılı Aksu Anadolu Öğretmen Lisesi Kazısı Ön Raporu 99

M. Nezih Aytaçlar
The Collaboration of the Painters on Some South Ionian Orientalizing Vases 109

Martin Bachmann
Lichtvolle Perspektiven. Ein Fensterglasfund aus Bau Z in Pergamon 117

Nur Balkan-Atlı
Obsidiyenin Geçmişten Günümüze Yolcuğu. Yarı Bilimsel Yarı İçrek (Ezoterik) bir Yazı 127

Cevat Başaran
Parion'dan Persia'ya Yol Gider 133

Daniş Baykan
Assos Athena Tapınağı'nın Herakles-Kentauroslar Frizi için Yeni bir Tümleme Önerisi 139

Oktay Belli
Doğu Anadolu Bölgesi'nin En Eski ve Özgün Banyo Odası:
Van-Yoncatepe Saray Banyosu ve Küveti 145

Handan Bilici – Binnur Gürler
Kaystros Ovasında Roma İmparatorluk İmajı:
Buluntularla Kültür ve Kimliği Tanımlamak 159

Jürgen Borchhardt – Erika Bleibtreu
Von der Pferdedecke zum Sattel: Antike Reitkunst zwischen Ost und West 167

Christine Bruns-Özgan
„Notre âme est heureuse et notre coeur en joie!"
Zu einer neuen Stockwerkstele aus Harran 217

Selma Bulgurlu Gün
Die Nischen der Plancia Magna an der Aussenmauer
der Palästra der Südthermen in Perge 233

Mustafa Büyükkolancı
Side Dionysos Tapınağı'na ilişkin Yeni Bulgular 259

Hüseyin Cevizoğlu
İonia'da Arınma Gereçleri: Louterion, Perirrhanterion, Asamynthos / Pyelos 283

Ayşe Çalık Ross
Bir Kadın Portresi: Agrippina Maior (?) 309

A. Vedat Çelgin
Termessos'tan Sorunlu bir *Agon*'a Işık Tutan bir Agonistik Yazıt Fragmenti 315

Nevzat Çevik
Kitanaura: Doğu Likya'da bir Kent 327

Altan Çilingiroğlu
Urartu Tapınakları Kutsal Odalarında Taht Var Mıdır? 341

Sedef Çokay-Kepçe
Saç İğnesi? Maryonet? Öreke?
Perge'de Bulunmuş Aphrodite Betimli bir Eser üzerine Tanımlama Denemesi 347

Özgü Çömezoğlu
Demre (Myra) Aziz Nikolaos Kilisesi'nde Bulunan Cam Hacı Şişeleri 351

Natalie de Chaisemartin
Heros cavaliers et Eros chasseurs sur un sarcophage d'Aphrodisias 359

İnci Delemen
Perge'den bir Yemek Sahnesinde Batı Yankıları 371

Ali Dinçol – Belkıs Dinçol
Neue hethitische Siegelabdrücke aus den Ausgrabungen
von Soli und aus der Privatsammlung Halûk Perk 383

Meltem Doğan-Alparslan
Hititçe Metinlerde "Reverans Yapmak": *aruwai-* ve *hink-* Fiilleri üzerine bir Deneme 389

Şevket Dönmez
Halûk Perk Müzesi'nden Orta-Kuzey Anadolu Kökenli bir Grup Metal Eser 405

Turan Efe
Demircihüyük ve Küllüoba İTÇ I-II Katlarında Ele Geçirilmiş Olan
bir Grup Boyunlu Çömlek 413

Yılmaz Selim Erdal
Perge'den bir Trepanasyon: Olası Nedenleri 421

Rifat Ergeç
Gaziantep'te Geçmişten Bugüne Ölü Gömme Gelenekleri 435

Gürkan Ergin
Geography-Human Relationships in Ancient Sources:
Some Remarks on Geopolitics and Environmental Determinism 449

Norbert Eschbach
Eine ungewöhnliche Hydria von der Akropolis in Perge 463

Axel Filges
Die Münzbilder der Artemis Pergaia
Bemerkungen zu Tradierung und Wandel von Motiven 479

Turan Gökyıldırım
Etenna Definesi (1991) 505

Emre Güldoğan
Aşıklı Höyük Sürtmetaş Endüstrisi Kesiciler ve Diğer Araç, Silah ve Aletler Grubu 521

Ahmet Güleç
İ.Ü. Rektörlüğü Mercan Kapısı Çeşmelerinde Koruma Uygulamaları 531

Reha Günay
Side Antik Tiyatrosu Sahne Binası 1992-2006 Yılları Çalışmaları Sonucu Ön Rapor 541

Bilge Hürmüzlü
Remarks on Local Imitations of Import Pottery in the Sixth Century B.C.:
Clazomenian Chalices 557

Fahri Işık
Mopsos Mitosu ve Bilimsel Gerçekler: Perge ve Karatepe'nin Kuruluşu üzerine 571

Gül Işın
Patara'dan Terrakotta bir Portre-Büst 587

Zühre İndirkaş
Gustave Moreau
Tarihselci Resim ve "Oidipus ve Sfenks" üzerine İkonografik Yorumlar 601

Kilikya Aşk Öyküleri: Mozaikte İmgelenmiş Antik Yazın

Füsun Tülek*

Antik mozaiklerde nakşedilen kompozisyonların temaları insanoğlunun diğer sanatsal edimlerinde işlenen temalardan farklı değildir. Antik mozaiklerin bugün bilinen örneklerinde çoklukla mitolojik öykülerin işlendiği görülse de günlük yaşamın alegorik anlatımları, avlanma, denizde balık tutma sahneleri ile beraber mitolojik kaynaklı olsun olmasın aşk öyküleri de bu mozaiklerde işlenmiştir.

Mozaiklerde gördüğümüz antik aşk öykülerinin en bilinenleri mitolojik kaynaklarda bize aktarılanlardır. Bunlar arasında en çok başkalaşmalarla yüklü, en entrika dolu, en oyunbaz ve renkli olanları Grek pantheonun baş tanrısı Zeus'un ölümlülerle olan aşklarıdır. Hele sadık eşi, baş tanrıça Hera'yı, bu güçlü kadını, hırçın, kıskanç ve öç almak üzere oyunlar sahneleyen bir kadın durumuna düşürenleri en zengin malzemeli öykülerdendir. Bu öykülerde anlatılan aşk üçgeni, öteki kadın ve ondan öç alma motifleri günümüz öykü örgülerinin arketipidir.

Homer ve Hesiodos'la başlayan sözlü edebiyatın yazıya dökülmesi geleneği sonraki antik dönem yazarları tarafından devam ettirilmiştir. Bu sürdürülen yazılı edebiyat geleneği kendine konu olarak yine mitolojiyi seçmiştir. Apollonius, Lukian, Virgil, Ovid, ve daha birçok antik yazar mitolojik öyküleri yaşadıkları çağın yorumları ile harmanlayarak yeniden yazıya aktarmışlardır. Bu gelenek antik kültürün ve çok tanrılı dinlerin sönümlendiği zamanlarda dahi devam etmiş M.S. 5. yüzyılda Panopolis'li Nonnus bin yıllık mitolojik öyküleri yeniden yazma geleneğini sürdürmüştür. Elbette, antik yazarlar yalnızca mitolojik öyküleri değil yerel efsaneler ve ölümlülere ait aşk öykülerini de yazıya aktarmışlardır. Sözlü ve yazılı edebiyatta çok popüler olan bu öyküler dönemin resim, mozaik gibi sanatsal yaratımına da konu olmuşlardır. Bu aşk öyküleri, ister ölümsüz ilahların, isterse de ölümlüler veya doğadaki canlılar arasında geçsin insanoğlunun en fazla diline dolanan en fazla ilgi çeken öykülerdir. Bu öykülerin mozaiklerde işlenmiş epizotlarında vuslat, kavuşamama ve ayrılık konuları vurgulanmıştır. İmkansız ya da gerçeküstü aşk temasının işlendiği mozaikler de antik dönemde üretilmiştir.

Kilikya mozaiklerine nakşedilen aşk öykülerinden biri klasik mitolojiden alınmış bir öyküdür: iki deniz ilahının aşkıdır, bu vuslata ermiş bir aşktır. Bir diğeri, imkansız bir aşkın anlatıldığı doğanın iki ölümcül canlısının aşkıdır: yılan ve müren balığının aşkı. Üçüncü aşk öyküsü ise iki ölümlünün aşkını anlatır: ayrılıkların aşkıdır bu, birbirini tutkuyla seven ve savaşlar nedeniyle birbirinden hep uzak kalmak zorunda kalan bir kral ve kraliçenin aşkıdır.

* Y.Doç.Dr. Füsun Tülek, Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi B-Blok, Arkeoloji Bölümü, Eski Istanbul Yolu 10.km 41300 Kocaeli - Türkiye.

Doğu Akdeniz mozaiklerinde en fazla betimlenen mitolojik aşık çift deniz tanrısı Okeanus ve eşi tanrıça Tethis'tir. Onların öyküsü vuslata ermiş bir aşk öyküsüdür, hakimi oldukları denizde deniz canlılarıyla birlikte asude bir yaşam sürerler ve sularında avlanarak geçinen insanoğluna karşı cömerttirler. Aynı zamanda, denizlerden geçimini sağlayan balıkçıların denizde koruyucusudurlar ya da insanoğlu kendisi bu deniz tanrılarını yücelterek, onlara apotropaik özellikler atfederek koruyucu ilahlar olmalarını sağlamıştır. Çift genellikle, deniz üstünde omuzdan yukarı başları su yüzüne henüz çıkmış birer portre şeklinde betimlenirler. Doğu Akdeniz mozaikleri arasında Antakya mozaiklerinde çiftin karşılıklı ve yan uzanarak boydan betimlendikleri, Takvim Evi ve Okeanus ve Tethis Evi mozaikleri birer istisnadır. Antakya mozaiklerinde çiftin bir arada veya Tethis'in tek başına betimlendiği toplam sekiz adet mozaik bulunmaktadır: Takvim Evi, Psykeler Teknesi Evi (2 adet), Menander Evi, Okeanus ve Tethis Evi, Tethis Havuzu mozaiği, Sektör DH 35-U 2. Evi, Yakto Kompleks Tethis mozaiği.[1] Tüm bu mozaiklerde Okeanus geniş omuzlu, sakallı, çoğunlukla kırlaşmış sakallarıyla olgun bir maskulen tipte betimlenirken Tethis her zaman için uzun saçlı, genç ve çekici bir dişi olarak betimlenmiştir. Çift kompozisyonun biri bir yana diğeri öte yana yerleştirildiğinden, hep başları birbirine dönük, göz teması halinde iletişim içinde betimlenmiştir. Onlarınki denizlere hakim iki ilahın aşkıdır.

Bir Doğu Akdeniz bölgesi olarak Kilikya mozaikleri de deniz tanrısı Okeanus ve tanrıça Tethis betimlemelerin çokluğu açısından Antakya mozaiklerinden pek de geride kalmaz.[2] Kilikya mozaikleri arasında tema olarak denize ait sahneler diğer temalar arasında sayısal açıdan ön sırada yer alır, bunların sayısı toplam ondur: İskenderun Nehir Tanrısı, Arethusa,[3] Okeanus ve Tethis, Tethis mozaikleri, Anazarbus Balıklar mozaiği, Anazarbus, Anemurium ve Tarsus Tethis mozaikleri, Soli-Pompeiopolis İkiz Balıklar mozaiği ve Syedra Balıkçı Eroslar mozaikleridir bunlar. Kilikya mozaiklerinde yaşlı deniz tanrısı Okeanus ve genç eşi Tethis'in birlikte betimlenişleri İskenderun'da tek bir mozaikle temsil edilir.[4] Aynı şekilde komşu bölgede bulunan Zeugma antik kentinde de ikilinin hem bir arada hem de genç Tethis'in tek betimlendiği mozaik kompozisyonlar vardır. Klasik mitolojinin bu deniz tanrısı ve tanrıçasının öyküsünü tüm antik dönem halkları bilmektedir.

Aşk öykülerinin Kilikya halkının yaşamının içinde yeşerip yüzyıllar boyunca efsaneleşip kültürünü zenginleştirmesi kaçınılmazdır. Bugün olduğu gibi antik çağın Kilikyalısı toprağı işlemekle kalmamış denizin ve akarsuların nimetlerinden de yararlanmış, ekmeğini balıkçılıkla kazanmıştır. Boşuna değildir büyük bir nehrin suladığı ovada bulunan Anazarbus kentinde deniz tanrıçası ve su hayvanlarının temsil edildiği bir mozaiğin nakşedilmiş olması. Kilikyalı yalnızca denizde değil nehirde, Ceyhan nehrinde de balık avlamıştır. Yaşamının bir parçası olan nehri Kilikyalı efsaneleştirmiştir. Bu kültürel edimden nehrin kendisi de payına düşeni almış, yüceltilmiş ve nehir tanrısı Pyramus olarak kişileştirilmiştir. Kişileştirme yoluyla yüceltilen, kutsallaştırılan Pyramus'un da elbette bir sevdiği olmalı, onunda ölümlüler gibi bir aşk öyküsü olmalıdır, nehir tanrıçası Thisbe sevgilisidir. Pyramus, mozaik buluntunun sayıca çok olduğu Antakya mozaiklerinde kişileştirilmiş iki ayrı betimleme ile temsil edilerek, tapınılan nehir tanrıları arasında yerini alır.[5]

Ne var ki, Kilikya mozaiklerinde klasik mitolojide yer almayan, ama yöre halkının sözlü ve yazılı kültüründe yer etmiş iki aşk öyküsünün daha betimlemesi bulunmaktadır. Bu iki ayrı aşk

---

1 Levi 1947: Takvim Evi, res. 6a,b; Psykeler Teknesi Evi, res. 35a ve 39b; Menander Evi, res. 47c, Okeanus ve Tethis Evi, res. 50b,c; Tethis Havuzu mozaiği, res. 62a; Sektör DH 35-U 2.Evi, Res. 50a; Yakto Kompleks Tethis mozaiği, res. 76.

2 Tülek 2004: 105.

3 Tülek 2004: 99-101, res. 11.2, 7-9

4 Hatay Arkeoloji Müzesi, env. no: 9095.

5 Levi 1947: Kilikya Evi, res. 9b, ve Portikolar Evi, Nehirler Portikosu, res. 18d

öyküsü ilahların değil ölümlülerin öyküsüdür. Bunlardan biri, sözlü kültürden yazılı metne M.S. 3. yüzyılda yine Kilikyalı olan bir antik yazar, Oppian'ın kaleme almasıyla aktarılmıştır.[6] Akdeniz'in tüm balıkçıları ve Doğu Akdeniz'deki tüm balıkçı köyleri ve kentlerde yaşayan halklar bu aşkı biliyor olsa gerektir. Öykü öyle popülerdir ki, Kilikyalı mozaik ustası beğenileceğinden emin bu öykünün kahramanlarını deniz peyzajlarının bir köşesine yerleştirmekten hiç çekinmemiştir. Bu imkansız gibi görünen aşk öyküsü müren balığı ve yılanın öyküsüdür. Yazar bu büyük aşkın öyküsünü şöyle anlatır:

> "Yılan tutkunun ateşiyle iştahlanmış bedeniyle gecenin içinde kayarak denize doğru gider. Kayaların oyuklarından birine dişlerinin arasındaki zehri çıkarıp bırakmayı ihmal etmez, sevgilisiyle birlikte olduğunda ona zarar vermesin, yumuşak ve pürüzsüz bir birleşme gerçekleşsin diye. Sonra, suyun kenarına geldiğinde ıslığını çalar, sevgiliye geldiğini haber verir. Islığı duyan müren balığı yaydan fırlamış bir oktan daha hızlı suyun içinde kayarak kıyıya ulaştığında yılan kendini sulara bırakır sevgilisinin yumuşak bedenini sarmalar. İki sevgili, birbirine dolanarak kucaklaşırlar ve müren balığı yılanın başını ağzına alır. Birleşmeden yorgun düşen müren geriye denizin derin sularına döner, yılan da geriye karaya döner ve zehrini bıraktığı kaya oyuğuna doğru sürünür. Zehrini geri alarak koruyucu zırhını donanır ve karadaki yaşamını sürdürmeye devam eder. Taa ki, bir sonraki birleşmeye kadar."[7]

Bu imkansız aşkın öne çıkarılmasının nedeni belki de her ikisi de kendi yaşam çevresinde ölümcül olan bu iki hayvanın yüceltilerek gücünü apotropaik- koruyucu özelliğe dönüştürme isteği ile açıklanabilir. Ortalama uzunluğu 1.5 metreyi bulan müren balığı çok sık ve keskin dişleri ve güçlü çene kaslarıyla denizde balıkçılar için ölümcül bir hayvandır. Aynı şekilde yılan Kilikya halkının karada birlikte yaşamak zorunda kaldığı zehirli türleriyle öldürücüdür. Antik dönemin popüler kültürü içinde bu aşk öyküsünün yaygın olarak biliniyor olması Doğu Akdeniz ve komşu bölgelerde bulunmuş mozaiklerde sık betimlenmiş olmasıyla açıklanabilir. Müren balığı ve yılanın birbirine sarmalanmış haliyle ifade bulan aşklarını görselleştirilerek ebedi kılınması, Kilikya bölgesinde bulunan Anazarbus Tethis mozaiği, dört adet Antakya mozaiği (Psykeler Teknesi Evi, Takvim Evi, İçkili Dionysus Evi ve Yakto Kompleks Tethis mozaikleri) ve Zeugma Neptun mozaiğinde betimlenmeleriyle olmuştur. Öykünün mozaiklerde betimlenmiş komşu coğrafyadan örneklerine İsrail'de Villa Yagel'de bulunmuş bir zemin mozaiğinde bir diğerine de Tunus'ta Hadrumetum Hamamları zemin mozaiğinde rastlıyoruz.[8]

Kilikya mozaiklerinde deniz tanrısı ve tanrıçasının ve müren balığı ve yılanın aşkının yanı sıra betimlenmiş üçüncü aşk öyküsü bugüne değin yalnızca biri Antakya mozaiklerinde diğeri de bir İskenderun mozaiğinde betimlenmiş bir öyküdür. Bu öykü, ne tanrı ve tanrıçaların, ne kişileştirilmiş nehir ilahlarının, ne de deniz canlıların aşk öyküsüdür. Bu, tarihte yaşamış ve efsaneleşmiş bir kadın ve erkeğin öyküsü: Ninova Kralı Ninnus ve eşi Kraliçe Semiramis'in öyküsüdür.

İskenderun'da, 1930'da yapılan ve antik Myriandus kenti kalıntıları olarak tanımlanan kazıda tüm odaları ve avlusu zemin mozaikleriyle döşeli yapıda yazıtlı bir erkek figürünü betimleyen bir mozaik bulunmuştur.[9] Pompeii villalarında olduğu gibi çeşmeli bir peristil avlusu olan bu

---

6 Opp. hal. 1.

7 Opp. hal. 1.555-580 (Türkçeye çeviren F. Tülek).

8 Levi 1947: Takvim Evi, res. 6 a,b; Psykheler Teknesi Evi, res. 39b; İçkili Dionysus Evi, res. 51c; Yakto Kompleks Tethis, res. 75b; Foucher 1958; Roussin 1995.

9 Chammas 1931: 54. Kalde mezhebinden olan İskenderunlu papaz Paul Chammas bu yapı ve birkaç yapının daha kazısını kendi olanaklarıyla yapmış ve bulduğu mozaikleri o günlerde inşa edilmekte olan Antakya Mozaik Müzesi'ne kaldırmıştır. Bu mozaiklerin bir kısmı sağlam durumdadır ve halen müzede sergilenmektedirler.

yapıyı kazıcısı P. Chammas hamam olarak tanımlamışsa da havuzlu ve sütunlu avlunun etrafına çevrelenmiş plan tipi yapının daha çok bir villa urbana olduğunu düşündürmektedir. Açığa çıkarılmış tüm odalarında kaliteli işçilikli, renkli ve figürlü, daha çok mitolojik öykü ve edebi temalı mozaikler bulunmuş olması yapının zengin ve kültürlü bir sahibi olduğunu göstermektedir. Yapıda açığa çıkarılan mozaiklerde çeşitli, rüzgar, deniz ve nehir tanrı ve tanrıçalar görselleştirilmiş olup bir tek mozaikte bir erkek figürü betimlenmiş ve mozaik üstündeki yazıtla figürün kimliği vurgulanmıştır.[10] Tek erkek figürlü mozaiğe bitişik yerleştirilmiş uzun dikdörtgen formda bir mozaik panoda kuşlar ve tavus kuşları betimlenmiştir. Kompozisyonun ortasında bir kantharos-vazodan sarkan çiçek demetleri bir girland şeklinde her iki yana doğru uzanır ve girlandların uçlarını tavus kuşları ağızlarında tutarlar. Odada zemin mozaikleri ters T şeklinde bir düzenlemeyle yerleştirilmişlerdir. Mozaik panoların odanın işlevi doğrultusunda düzenlenmiş ve odanın bir triclinium- yemek odası olduğunu anlıyoruz. Genellikle yemek odası zeminlerinde üç kline – divanlar – duvar kenarına yerleştirilip boş kalan orta zemin figürlü kompozisyonu olan mozaiklerle süslenir. Bu boş kalan orta mekan ve dördüncü duvar kenarı bir ters T şekli oluştururlar.[11] İskenderun Ninus mozaiğinin olduğu odada da üç kline ile çevrili mekanın ortasında kalan ve T'nin gövdesini oluşturan yere, yani ana ilgi noktası olan kısmına, figürlü erkek mozaiği yerleştirilmiş, odanın karşı kenarına T'nin yatay çizgisini oluşturan kısma da girlandlı-kantharoslu tavus kuşu panoları yerleştirilmiştir.

Figürlü emblemada kollu bir koltukta genç bir adam oturur gösterilmektedir. Kısa saçlı gencin pelerini chlamys, V-yakalı tunik üstünden sol omzundan tutturulmuştur. Figürün başının üstünde kimliğini şüpheye bırakmayacak şekilde açıklayan Grek harfleriyle NINUS yazısı bulunmaktadır. Ninus'un sol kolu öne doğru kıvrılmış sağ eliyle uzattığı üstünde bir kadın portresi olan kare çerçeveyi, pinakeyi desteklemektedir. Başı sola doğru eğilmiş olan Ninus resme bakmaktadır.

Bu erkek figürü, yaşamı efsaneleşmiş ve Sicilyalı Diodorus ve Samsatlı Lukian gibi antik yazarlarca edebiyata aktarılmış olan Asurya kralı V. Samsi-Hadadd veya ismin Grekçeleştirilmiş şekliyle kral Ninus'tur. Kral Ninus çeşitli savaşlarda muzaffer olup adına Ninova şehrini kurduktan sonra kraliçe Semiramis (Sammu-ramat) ile evlenir.[12] Savaşlara ve seferlere devam eden kral Ninus'un kraliçe Semiramis'e olan aşkı da bu arada dillere destan olur, M.Ö. 9. yüzyılda yaşanmış bu aşk öyküsü sözlü ve yazılı edebiyatın bir parçası olmuştur. Samsat'lı Lucian ise Suriye tanrıçası (Dea) Derceto'nun bir ölümlü ile yasak aşkının meyvesi olan ve güvercinlerle büyüyen Semiramis'e efsanevi ve ilahi bir kişilik atfeder.[13] Kraliçe Semiramis'in kral Ninus ile yaşadığı aşk, Ninus'un ölümünden sonra oğlu ile birlikte kurduğu kentler ve yaşamı Diodorus tarafından kaleme alınmıştır[14].

Doğu Akdeniz mozaikleri arasında bu mozaiğin tek benzeri komşu kent Antakya mozaiklerindedir. Antakya kazılarında Aydın Evi'nde bulunan bir mozaikte yatağa uzanmış genç bir adam sağ elinde tuttuğu ve bir kadın portresi içeren pinakeye bakmaktadır.[15] Antakya mozaiğinde erkek figürün ismi yazılı değildir. İskenderun mozaiğinde Ninus, Antakya mozaiğinde olduğu gibi yatakta uzanmak yerine bir koltukta oturmaktadır. Ne var ki, sahne kompozisyonu İskenderun

10 Jacquot 1931.

11 Milet Orfeus mozaiği ve daha birçok yemek odası mozaikleri örneklenebilir bkz. Tülek 1998: 53, res. 32.

12 Diod. 2.3.2-4.

13 Lukian. 4.14.

14 Roux 2005: 155. Roux, Diodorus'un bu öyküyü kendisi kurgulamayıp Knidos'lu Ktesias'tan aldığını belirtir. Ktesias, M.Ö. 415 yılında II. Artakserkes'in sarayında doktorluk yapmış, o esnada krallık arşivine girme olanağı elde etmiş ve M.Ö. 397 yılında Knidos'a döndükten sonra yapıtlarını kaleme almıştır.

15 Campbell 1938: 205-217; Levi 1947: 117-118, res. 46-47.

mozaiği ile çok benzer olup her iki mozaikte de erkek eline bir kadın portresi içeren bir çerçeve almış özlemle ona bakmaktadır.

Asur kralı Ninus ve Semiramis'in yaşam öyküleri ve birlikte aşk öyküleri yukarda bahsedilen antik yazın örneklerinde anlatıldığı gibi Hellenistik Dönem'e ait papirüslerde de anlatılmaktadır.[16] Levi, mozaikte anlatılan bu aşk öyküsünün bir Hellenistik Dönem romanından alıntı olduğunu öne sürmüştür.[17] Levi'ye göre, mozaiğin bulunduğu evde bir başka odada bulunan mozaikte Metiochus ve Parthenope betimlemesinin bir başka Hellenistik romandan alıntı olmasının, bu mozaiklerin Hellenistik Dönem romanlarından esinlenen konulara sahip olduğu görüşünü teyit etmektedir.[18] Levi devamla, Lucian'ın *Pseudologista* kitabında anlatılan Metiochus ve Parthenope öyküsünün Antakya mozaiklerinde betimlenmiş halinin romandaki kurguyla paralellik gösterdiğini belirtmektedir.[19]

Antakya Ninus mozaiği biçem özellikleri açısından değerlendirilerek kazıcıları tarafından M.S. 3. yüzyılın başına tarihlenmektedir.[20] İskenderun Ninus mozaiği ise gerek biçem özellikleri açısından ve bulunduğu yapının diğer mozaiklerinin tarihlenmesi göz önünde tutularak M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir.[21]

Hellenistik Dönem'de romanlaşmış bu gerçek aşk öyküsünün, Roma İmparatorluk Dönemi'nde, özellikle, sanatta klasik değerlere dönüşün yaşandığı daha çok mitolojik temaların işlendiği Severus hanedanı döneminde mozaiğe nakşedilmiş olması Doğu Akdeniz'de geleneksel kültürün köklü biçimde devam ettiğinin göstergesidir. Kral Ninus efsanesinin Anadolu'nun antik kültüründe Roma İmparatorluk Dönemi ve sonrasında yeniden canlandığına ilişkin bulgulara yalnızca Doğu Akdeniz mozaiklerinde rastlamıyoruz. Efsanenin betimlerine farklı kompozisyonlarla Karya bölgesinde de rastlıyoruz. Afrodisyas antik kentinde bulunmuş, M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen mermer bir parapet rölyefinde, betimlenmiş bir libasyon sahnesinde kral Ninus elinde asa tutarken ismi yazıtlı ve bir yanında Semiramis ile birlikte gösterilmektedir.[22]

Suriye'nin ana tanrıçası *Dea*'nın kızı ve Asur kraliçesi Semiramis'in gücü, savaşları, kurduğu kentler ve dillere destan güzelliği ile bu bölgede yüzyıllar boyunca dilden düşmeyecek bir aşk öyküsünün kahramanı olması doğaldır. Onun yaşamının bir aşk öyküsünde vücut bulup yazılı edebiyata aktarılmış olması ve bir M.S. 3. yüzyıl mozaiğinde betimlenmiş olması antik kültürün devamlılığının göstergesidir. Yöre halkı kraliçenin öyküsünü benimseyip sözlü gelenekle sürdürmüş olmalıdır. Yüzyıllar sonra tekrar yazılı metne aktarılmış bu öyküyle yörede sözlü geleneğin devam ettiği ve öykülerin birçok kereler yazıya aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bölgede antik dönemde zengin kültürel yaşam, yüzyıllar boyunca geleneği olan sözlü ve yazılı edebiyatın ölmeyip devam etmesini ve mozaik sanatına da konu olmasını sağlamıştır.

Severus hanedanı döneminde, Doğu Akdeniz'de antik kültürün en canlı olduğu zamana tarihlenen sayısız mozaik buluntusu veren İskenderun'da Chammas'ın kazdığı yapıda bugüne sağlam kalmamış, kazıda bulunduğunda çok yıpranmış figürlü ve yazıtlı mozaikler de vardır. Bunlardan, kazıcısının 'İlahlar Salonu' olarak tanımladığı ünitede bulunanlar bize sözlü geleneğin yazılı edebiyata ve sonra da mozaik sanatına konu olmasının örneğini vermektedirler.

---

16 P. Berol. 6926, Lavagnini 1922; IGLS no. 1122; Campbell 1936: 213, no. 176, lev. 86; Levi 1947: 109-110, res. 18a-d.

17 Levi 1944: 423.

18 Levi 1944: 424.

19 Levi 1944: 425.

20 Levi 1947: 118; 1944: 420.

21 Tülek 2004: 106.

22 Erim 1986: 26; Augé 1990: 59-60, res.1.

İlahlar mozaiği salonun zemininde orta panonun dört yöne serpilmiş köşelerinde 0,40 x 0,70 m ebatında çerçevelere yerleştirilmiş figürler bulunmuştur. Orta panoda ve bu çerçevelerdeki portreleri tanımlayan yazıtlar anatoli, arkton, mn, yarım kalmış sözcükler ve batı rüzgarı Zephyros'tur.[23] Bu sözcükler kişileştirmeler ve coğrafik yerleri ifade etmekte olup tümü deniz ve toprağı ve rüzgarları ifade etmektedir. Tek başına farklı anlamları olacak bu sözcükler bir araya geldiğinde, yerel bir mite gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. [24]

μεριζομένων δὲ ψυρέτρων
᾿Αντολίη ψεράταινα πύλην περιδέδρομεν Εὔρου,
καὶ Ζεφύρου πυλεῶνα Δύσιω, ψρέπτειρα Σελήνης,
καὶ Νότιον πυρόεντα Μεσημβριὰς εἶξεν ὀξῆα,
καὶ πυκινὴν νεφεσσι, παλυνομένην δὲ ξαλάζῃ
᾿Αρκτος ὑποδρήστειρα πύλην ἐπέτασσε Βορῆος.

Şiirde, Cypris, Anatolia, Dysis, Mesembrias ve Arktos olarak dörde bölünmüş ve kapıları dört rüzgar Euros, Zephyros, Notos ve Boreas ile korunan evrene benzer küre şeklinde bir sarayda yaşayan ana tanrıça Harmonia'yı ziyaret ettiği belirtilmektedir. [25]

Bu yerel, Doğu Akdeniz'e özgü bu mitolojik öykünün mozaikte tüm ögeleriyle aynen kurgulandığı şekliyle anlatımını M.S. 5. yüzyılın Doğu Akdenizli bir yazarının, Panopolis'li Nonnus'un *Dionysiaca* kitabında bulmaktayız. Mitolojik öykünün betimlenmiş olduğu mozaik, bulunduğu yapıdaki diğer mozaiklerle birlikte M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Oysa, Nonnus öyküyü iki yüzyıl sonra, M.S. 5. yüzyılda yazıya aktarmıştır. Nonnus'un metinde anlattığı öykünün kurgusu mozaikte betimlenen kurgu ile aynıdır. Böylelikle, Kilikya mozaiklerinde yerel sözlü edebiyatta yer etmiş bir öykünün yazıya aktarılmasından iki yüzyıl öncesinde bir zemin mozaiğinde betimini görmekteyiz. Benzer tarzda betimli bir mozaik örnek gerek bildiğimiz edebi metin temalı mozaiklerde, gerekse burada işlediğimiz Doğu Akdeniz ve Kilikya mozaiklerinde bulunmamaktadır.

İskenderun İlahlar mozaiği bir M.S. 3. yüzyıl yaratımı olmakla beraber resimlediği öykü antik yazılı edebiyata iki yüzyıl sonra kaydedilmiş olmasıyla son derece olağandışı ve ayrıcalıklı bir örnek oluşturmaktadır. Öte yandan, yazılı edebiyatın görselleştirilmiş örnekleri olarak Kilikya mozaiklerinde bulduğumuz aşk öyküleri betimlerinden müren balığı ve yılanın aşkı yazar Oppian tarafından yazıya aktarıldığı yüzyılda mozaiğe nakşedilmiştir. Diğer her iki aşk öyküsü ise yüzlerce yıl sözlü ve yazılı geleneğin bir parçası olup Kilikya mozaiklerine nakşedilmiş örnekleri M.S. 3. yüzyıla tarihlidir.

[23] Liddell-Scott 1951: 754; Ludwich 1909-1911. Zephyros aynı zamanda Kıbrıs'ta tapınıldığı şekliyle tanrıça Afrodit'in isimlerinden biridir.

[24] Nonn. Dion. 41.283-288.

[25] IGLS 3: no. 705-706.

Kaynakça

Lukian Dea Syrie, çev. A.M. Harmon, London 1925.

Oppian Halieutica, çev. A.W. Mair, London 1928.

Pannopolis'li Nonnus
Dionysiaca, çev. W.H.D. Rose, Cambridge, MA. 1942.

Sicilyalı Diodorus
Kitap 2, çev. C.H. Oldfather, London 1946.

Augé, C.
1990 "Le monnayage d'Aphrodisias se compose surtout 'émissions de bronze dont la diffusion était en principe limitée à la cité", DossAParis 148: 46-61.

Berol, P. 6926

Campbell, W.A.
1938 "Archaeological Notes. The Fourth and Fifth Sessions of Excavation at Antioch-On-the-Orontes: 1935-1936", AJA 42: 205-217.

Campbell, W.A. – Stilwell, R.
1936 Antioch-On-the-Orontes 3, Princeton.

Chammas, P.
1931 Alexandrette, Alexandrette.

Erim, K.
1986 Aphrodisias. The City of Venus Aphrodite, New York-London.

Foucher, L.
1958 Thermes romains des environe d'Hadrumete, Tunis.

Jacquot, P.
1931 Antioche. Centre de tourisme, Antioch.

Lavagnini, B.
1922 Eroticorum graecorum, fragmenta papyracea, Lipsiae.

Levi, D.
1944 "The Novel of Ninus and Semiramis", Proceedings of American Philosophical Society 87.5: 420-428.
1947 Antioch Mosaic Pavements 1-2, Princeton.

Liddell, H.G. – R. Scott
1951 A Greek-English Lexicon, Oxford.

Ludwich, A. (ed.)
1909-1911 Nonnus Epicus Dionysiaca, Leipzig.

Roussin, L.A.
1995 "East Meets West: The Mosaics of the Villa of Ein Yael (Jerusalem)", Colloquium Proceedings of Mosaics of Graeco-Roman 5, Bath, England. JRA Suppl. 9: 30-43.

Roux, G
2005 "Doğu'nun Gizemli Kraliçesi Semiramis", Eski Yakın Doğu. Sümer'den Kutsal Kitap'a, der. Jean Bottéro,İstanbul: 150-167.

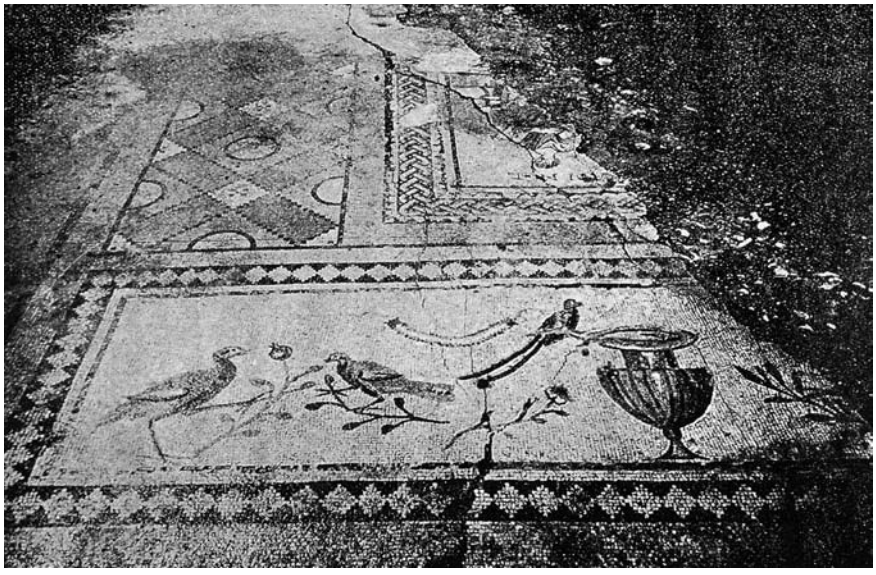
Tülek, F.
1998 Efsuncu Orfeus, İstanbul.
2004 "Late Roman and Early Byzantine Floor Mosaics in Cilicia", Ph.D. Diss., Illinois.

Res. 1
İskenderun,
Okeanus ve Tethis

Res. 2
Anazarbus, Tethis

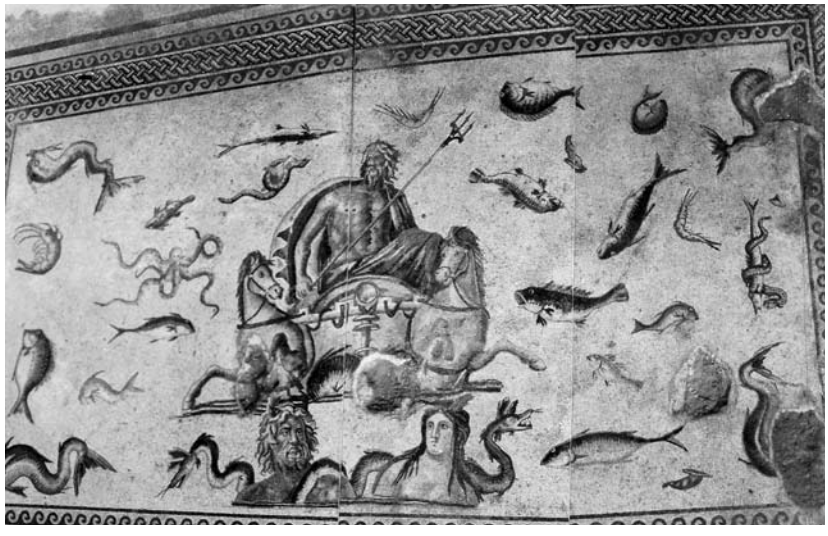
Res. 3
İskenderun, Ninus

Res. 4
İskenderun, Ninus detay

Res. 5
Zeugma, Neptun detay

Res. 6
Zeugma, Neptun